

Yayın Kritiği:

MEHMET EMİN ERİŞİRGİL'İN "TERBİYE VE FELSEFE" ADLI
MAKALESİNDEN HAREKETLE GÜNÜMÜZDE EĞİTİM-FELSEFE
İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet Emin ERİŞİRGİL

Terbiye ve Felsefe, İlk Terbiye ve Tedrisat Mecmuası: 2, Teşrin-i Sani 1340 (Kasım 1924),
s.60-64

Seval YİNİLMEZ AKAGÜNDÜZ*

Giriş

Düşünce tarihinde çok yönlü kimliği ve çalışmalarıyla iz bırakan Mehmet Emin Erişirgil'in felsefe alanında yaptığı çeviri, kitap ve makaleleri dikkat çekicidir. Bu makaleleri arasında Erişirgil'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlıca olarak kaleme aldığı "Terbiye ve Eğitim" adlı çalışmasındaki eğitim, felsefe ve eğitim felsefesi konularındaki açıklamaları günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bu çalışmada Erişirgil'in eğitim ve felsefe arasındaki sıkı ilişkiyi içeren yazısını incelemeden önce, geçmişten günümüze eğitim kavramı ve felsefenin eğitim üzerindeki etkisi hakkında düşünceleriyle, Türkiye'de ve dünyada eğitim felsefesi geleneğinin şekillenmesinde etkili olan isimlerin görüşlerinden kısaca bahsedilecektir.

* Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Felsefesi Anabilimdalı, E-posta:sevalyiniz@gmail.com

Bilindiği üzere eğitim kavramına dair ortak bir tanım yapılamamış ve yapılan çeşitli tanımlarda ise eğitim bir süreç olarak kurgulanmıştır. Eğitim, dinamik toplumun, dinamik bireyini şekillendirmek için dinamik bir yapı oluşturmak suretiyle üzerinde sürekli değişiklikler yapılmaktadır. Bu değişikliklerin temel amacının, aklını ve iradesini doğru ve etkin kullanan, özgür ve özgün düşünebilen, sorgulayıcı, entelektüel bireyler yetiştirmek olduğu söylenebilir (Sönmez, 1998:93). Öte yandan tıpkı eğitim kavramında olduğu gibi felsefe kavramı üzerinde de ortak bir tanım yapılamamıştır. Felsefe sınırlarını belirlemek suretiyle tanımlanarak bir kereye mahsus anlam yüklemenin yeterli olduğu bir disiplin değildir. Genel olarak felsefe bilgelik sevgisi ya da hikmet arayışı anlamlarında kullanılmaktadır (Cevizci, 2003:153). Ancak Büyükdüvenci'ye göre felsefeyi bilgelik arayışı olarak tanımlamak yanıltıcı olabilir. Çünkü ona göre bilge kabul edilen pek çok insan filozof değildir ve aynı şekilde birçok iyi filozof da bilge değildir. Bundan dolayı filozofları bilgeliğe ulaşanlar olmaktan öte bilgeliği sevenler şeklinde yorumlamanın daha doğru olacağını düşünmektedir (Büyükdüvenci, 2001:12). Öte yandan Küyel'e göre ise felsefe disiplini bilgiyle dost olmayı, hakikati aramayı ve var olan her şeyin kökenini sorgulamayı gerektirmektedir (Küyel, 1976:10-11). Başka bir anlamda felsefeyle uğraşmak, sürekli sorgulamalarla doğrunun, iyinin ve gerçeğin takipçisi olmayı gerektirmektedir.

Bu bağlamda felsefe ve eğitim arasındaki derinlemesine incelemelerde, benzer sorulara yanıt aranmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır: iyi-kötü, doğru-yanlış, erdem, değer, mutluluk, iyi yaşam ve bunlardan türetilebilecek pek çok soru. Tüm bu soruların yanıtları ise bizi Antik Yunan düşünürlerine kadar götürmektedir. Örneğin, ölüm şekliyle akıllara kazınan Sokrates için mutluluk en yüksek iyidir. En yüksek iyi ise erdemli bir yaşamdan geçmektedir. Doğru eylem ise ancak doğru bilgi aracılığıyla elde edilebilir. Sokrates doğada olduğu gibi ahlaksal bakımdan da tümel doğruların olduğunu, bunlara da diyalektik (diyologlar şeklinde karşılıklı konuşma) ve maiotik (doğurtma sanatı) yöntemler aracılığıyla ulaşılacağına inanmaktadır (Özlem, 2010:25-26). Zeller'a göre, Sokrates kullandığı bu iki yöntemle (diyalektik ve maiotik):... "ahlak kurallarının ardında etik değeri, pozitif hukukun ardında adaleti, mevcut devletlerin tarihinde insanın toplumsal hayatı için değişmez ilkeleri ve tanrıların ardında tanrısallığı aramıştır" (Zeller, 2008:171). Öte yandan Sokrates'in öğrencisi Platon'a göre ise eğitim, ruhun iyiye dönmesini sağlayan ve araştıran en etkin sanattır. Çünkü onun için aslında ruhta öğrenme gücü vardır, ancak ruh iyi yöne bakmayı bilmemektedir. Platon

eğitim aracılığıyla ruhun iyiyi görmesine olanak verebileceğine inanmaktadır (Platon, 2002:262).

Sokrates ve Platon'un aksine yaşadığımız dünyayı gerçek kabul eden Aristoteles görünen dünyanın görünen gerçekliklerini bulmaya çalışmıştır. Ona göre eğitim, insanların mutluluğunu hedefleyen ve mutlu bireyler yetiştirmeyen çalışan bir erdemdir. Çünkü ona göre de erdemli yaşayan bir insan mutlu da olacaktır (Aristoteles, 1997a:3-4). Hatta Aristo, Politika adlı eserinde mutluluğu şu şekilde kısaca özetlemeye çalışmıştır: "Her insan, manevi ve zihni iyilikten pay aldığı ve bunlara dayanan hareketleri yaptığı ölçüde mutlu olur" (Aristoteles, 2006b:197).

Tekrar eğitim kavramına dönersek, düşünürlerin doğrudan veya dolaylı olarak eğitim kavramı ve eğitimi şekillendiren diğer etmenlere ilişkin açıklama ve tanımlar getirdikleri bilinmektedir. Bu anlamda ilk olarak, eğitim felsefesinin şekillenmesinde ve gelişmesinde etkili isimlerden P. H. Phenix'in süreç ve ürün olarak kurguladığı eğitim tanımından bahsedilecektir. Phenix'e göre bir ürün olarak eğitim, temele alınan değerleri oluşturan bilgileri sınıflandırma ve bunlara yönelik uygulamaları değerlendirmek iken; süreç olarak eğitim ise, söz konusu değer ve sayılıtları eleştirel bir yaklaşımla devamlı inceleyerek bir sonuca varma uğraşdır (Phenix, 1962:4).

Phenix'in tanımında da görüleceği üzere eğitim, değerler sistemiyle ilgili bilgileri, teorileri, uygulamaları önce sınıflandıran; sonrasında elde ettiği verileri sürekli analizlerle sınavarak genel yargılara ya da tüme varmaya çalışan bir uğraş alanıdır. Eğitim sisteminin bu saydığımız süreçleri yerine getirerek Phenix'in söylediği anlamda veriler ya da ürünler ede edebilmesi için felsefi bilginin eleştirel, sorgulayıcı, sentezci, kümülatif (yığılan) ve aynı zamanda çıkarımsal tutum ve yaklaşımlarına ihtiyaç vardır.

Şunu söyleyebiliriz ki, eğitim gibi genel ve muğlak bir kavram hakkında dün ve bugün verilen hemen hemen tüm tanımlarda felsefi bilginin özelliklerinden yararlanılarak, aslında eğitim çalışmalarında yöntem belirleme konusunda felsefe disiplinin etkin şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, eğitim felsefesi alanında çalışan düşünürlerden Bilhan; eğitim felsefesi kavramını oluşturan felsefe ve eğitimin iç içe geçtiğini ve felsefenin bir tür eğitim olduğunu söyleyerek eğitim çalışmalarında felsefenin işlevine dikkat çekmiştir (Bilhan, 1991:12). Öte yandan Alkan'a göre, eğitim felsefesi üç koldan hareket etmektedir, bunlardan ilkinde göre eğitim felsefesi eğitim araştırmalarındaki çelişik bulguları düzenlemek ve yorumlamak üzere kuramlar geliştirerek spekülative bir özellik taşır. Yine eğitim felsefesi, eğitimin amaçları ve bu

amaçlara ulaşmak için kullanılacak araçları belirlemeye çalıştığı zaman prescriptive yani betimleyici ve son olarak da eğitim felsefesi spekülatif ve prescriptif kuramları analiz ederek, diğer disiplinlerle bağlantılarını kurduğu zamanda analitik bir özellik taşıdığını belirtmektedir (Alkan, 1983:4). Eğitim felsefesi çalışmaları üç ayrı dalda, spekülatif, prescriptive ve analitik olmak üzere ele alınabilir. Fakat eğitim felsefesi disiplini bu üç kuramdan bağımsız olarak öncelikle tecrübeler sonucunda elde edilmeli ve daha sonra bu tecrübelerden yola çıkarak birey ve toplumun isteklerine yönelerek eğitimin amaçlarını doğru belirlemelidir (Alkan, 1983:86-87).

Benzer şekilde eğitim-felsefe arasındaki ilişkide felsefenin önemi üzerine açıklamalarda bulunan Soykan ise, eğitimi etkinlik anlamında yaşama sanatı, felsefeyi ise hem sanat hem de bilim olarak eğitimin koşullarını araştıran bir disiplin olarak görmekte. Bunu yaparken de her zaman olduğu gibi bir yandan kavramsal çözümleyici tutumunu, bir yandan eğitimin ilke ve ereklarını belirleme savıyla, kural ve değer taşıyan ayırıcı özelliğini ortaya koyan bir disiplin olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda da eğitim, insanın doğal ve insansal bir çevrede kendi yolunu çizebilmesi ya da bu olanağı bulabilmesidir. Çünkü insan, dışından gelen etkileri ne geri gönderir ne de olduğu gibi benimseyebilir. Aksine bunları kendi iç güçleriyle, dışarıdan gelen dönütleri kendi ereklarına göre uyarlamaya çalışır (Soykan, 1996:1-3).

Felsefenin eğitimle olan ilişkisi anlattıklarımızla sınırlı değildir. Eğitim-felsefe ilişkisinde felsefenin etkisini öğrenim programlarının hazırlanması sürecinde de görmek olasıdır. Şöyle ki, öğrenim programları hazırlanırken felsefi tartışmalar dikkate alınmadan, öğrenen için önemli kabul edilen konular tespit edilmesi, programların hazırlanma sürecinde bir eksiklik, çünkü bu süreçte felsefenin pek çok disiplininden yararlanılabilir. Ayrıca konuların derinlemesine tartışılarak oluşturulması ise eğitim ve felsefe arasındaki bağın kurulmasında önemli bir aşamadır (Gultek, 1997:6). Genellikle felsefeden eğitimin amaçlarının hazırlanmasında, programın oluşturulmasında, eğitimin hangi değerleri vermesi gerektiğinin belirlenmesinde yardımcı olması beklenmektedir. Bu anlamda da eğitimin içinde felsefenin etkisi bir kere daha görülmektedir.

Kısacası düşünürler, eğitim felsefesi disiplininin odağa eğitimi ya da felsefeyi yerleştirmişlerdir. Özellikle de çalışmalarında felsefi düşüncenin sorgulayıcı özelliğine dikkat çekilmişlerdir. Aşağıda, çalışmanın bu kısmında Erişirgil'in "Terbiye ve Eğitim" makalesindeki görüşleri eleştirel bir şekilde irdelenecektir.

Mehmet Emin Erişirgil Kimdir?

Farklı kimlikleriyle tanınan (eğitimci, felsefeci, yazar, bürokrat, düşünce adamı, siyaset adamı) Mehmet Emin Erişirgil 1891 (1307) yılında İstanbul'da doğmuştur (Erişirgil, 2010b:87). 1908-1911 yılları arasında Mülkiye Mektebi'nde okumuş ve sonrasında liselerde öğretmenlik yapmıştır (Erişirgil, 2010b:9-10). 1915 yılında İstanbul Darülfünun Sosyoloji ve Felsefe doçentliğine atanmıştır. 1919'da mebus seçilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine seçilerek, sonrasında kurulun başkanlığına getirilmiş ve Latin alfabesinin hazırlanması için oluşturulan Dil Encümenliğinde de yer almıştır (Şen, 2006:132). Erişirgil, Talim ve Terbiye Kurulu başkanı olduktan sonra pek çok yeniliğe imza atmıştır; yeni bir ilkokul programının hazırlanması, mesleki öğretimle ilgili çalışmalar, okul kitabı, mecmualarının satışı vb. (Durmaz, 2012:21). 1926 yılında yeni mecmuaların çıkarılması gerektiği düşüncesinden hareketle "Hayat" adındaki dergiyi düşünce tarihine kazandırmıştır (Erişirgil, 2010b:59). 1942'de Zonguldak'tan milletvekili seçilmiş, Gümrük ve Tekel ve İçişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1950'den sonra siyasî hayattan çekilmiş ve 1 Ocak 1965 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Erişirgil'in yaşamına dair kesitlerden birisi de Türkiye'de pragmatizm (faydacılık) düşüncesinin John Dewey aracılığıyla girmesi ve yaygınlaşmasında oynadığı roldür. Aynı zamanda Erişirgil, "Hayat" adlı dergide pragmatizm konusundaki yazılarıyla tanınmaktadır (Kafadar, 1994:177).

Mehmet Emin Erişirgil'in yazılarının yayımlandığı dergiler şöyledir; Yeni Mecmua (1917), Dergâh (1921), Terbiye ve Tedrisat Mecmuası (1924), Hayat (1926), Ülkü ve Yeni Türk dergilerinde çıkmıştır (Şen, 2006:133). Erişirgil'in kitapları ise şöyledir: Kant ve Felsefesi (1923), Malûmat-ı Vataniye (1925), Yurt Bilgisi (1930), Sokrat (1931), Kant'tan Parçalar (1935), Filozofiyeye Başlangıç (1936; Felsefeye Giriş adıyla, 1944), Hukukun Muhtelif Cepheleri ve Hukuk İlimi (1938), Ekonomi Meslekleri:XVI. Yüzyıldan Günümüze Kadar (1945), Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı (1956), Mehmet Âkif: İslamcı Bir Şairin Romanı (4 cilt, 1956), Merak ve Dikkat (1956), Neden Filozof Yok (1957), İhmal (1958), Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri (1958), Hamle (1960).

Mürebbi, Muallim ve Terbiye Arasındaki Nasıl Bir İlişki Vardır?

Mehmet Emin Erişirgil, "Terbiye ve Felsefe" adlı makalesine, mürebbi ve muallimlik mesleğinin tüm meslek ve sanatlar arasında en yüksek mertebeye sahip

olduğunu söyleyerek giriş yapmış ve söz konusu mesleğin amacı hakkında ise şunları söylemiştir:

“Hiç bir meslek mürebbi ve muallim kadar doğrudan doğruya insanlığın en yüksek amacını karşılamış değildir. Şüphesiz ki her sanat kıymetlidir, hepsinin bize bir şekilde faydası vardır. Fakat mürebbi ve muallimlik kadar doğrudan doğruya insanlığa, insanlığın amacına uygun meslek yoktur... Demek ki insanlığın temel özelliği, amacını bilerek ona göre hareket etmesidir. Mürebbiyenin başlıca vazifesi de kendisine emanet edilen gençleri önceden planlanmış amaca göre yetiştirmektir. Gençleri yetiştireceğimiz bu amaç, değerlerle amaçlanmış doğrudan doğruya insanlığın ve insaniyetin amacı, isteği değil midir? İşte mürebbi ve muallimin vazifesinin amacının doğrudan doğruya insanlığa hizmet etmek olduğunu söylemekteyim. Meslek ve sanatlar arasında eğer bir ayırım gerekiyorsa, hepsinin üstünde olduğunu söylemem de buna dayanmaktadır” (Erişirgil,1340a:60).

Erişirgil, öğretmenlik mesleğinin tüm mesleklerden üstün olmasının sebebini tüm insanlığa hizmet etmesinde ve yaşadığımız evreni daha iyi hale getirme potansiyelini içinde taşımasında görmektedir. Eğitim ya da Erişirgil’in kullanımıyla terbiye meselesi doğrudan insanlığa hizmet etmek için yine insanlar tarafından kurgulanmış ve uygulanmakla olan bir süreçtir. Nasıl ki eğitim aracılığıyla toplum tarafından kabul edilen, onaylanan, izin verilen ya da en genel tabiriyle ahlaklı, doğru, iyi gibi sıfatlarla nitelendirdiğimiz değerler, genç kuşaklarda istenilen doğrultuda, yeniden oluşturmanın temel amaç olduğu söylenebilir (Sönmez, 1998:39). O halde terbiye ve muallimlik ya da mürebbilik arasındaki ilişki mantıksal düzlemde kaçınılmaz bir sonuçtur esasen. Hatta Erişirgil söz konusu makalesinde iki farklı eğitmenin çocuk yetiştirmesinden ise şöyle bahsetmektedir:

“Görüyorsunuz ki, mürebbi öncelikle yetiştireceği genç zihinlere bir yön vermek zorundadır... Bir mürebbi düşününüz ki, öğrencisine sadece doğruyu söyleyen, sadakatten ayrılmayan, milletinin iyiliğini her şeyin üstünde tutan, şunu sevin, bundan uzak durun diyor. Demek ki bütün bunları insanlığın arzuladığı amaca, ideale uygun buluyor. Şu halde insanlık hakkında bir bilgi ya da oldukça açık bir duygusu vardır. Stuart Mill’in babası kendisini oldukça küçük yaştan itibaren matematikle, mantıkla uğraşmaya mecbur etmiş, hayal gücünü açığa çıkartacak roman ve edebi eserlerden uzak tutmuştur. Çünkü ona göre insanlık pozitif bilimlerle, mantık ve akli düşünceyle geliştirilebilir. Diğer bir baba düşünebilirsiniz ki, insanlığı hayal gücünün açığa

çıkmasında görür. Çocuğun hayal gücünü geliştirmeyi, duygularını geliştirmeyi, geometri ve cebir mantığıyla zihnini yormaktan daha faydalı kabul eder. Çünkü ona göre gerçek insanlık hayal gücünden kaynaklanan güçlü bir idealin duygu haline gelmiş iradede güçlü bir eyleme dönüşmesidir” (Erişirgil,1340a:60-61).

Nasıl ki dünyayı idealler, hayaller, umut ve ümitler, beklenti ve kazanımlar, kaybedişler şekillendiriyorsa; aynı şekilde yaşayan dünyanın düşünen, öndeyide bulunabilen, hayal edebilen, irade sahibi ve akıllı varlıkları olan insanları da, yine hayata bağlayan, yaşamlarını anlamla, şekillendirme ve adlandırarak bir bütünlüğe kavuşturan da kendisidir. O halde insandan başlayan her şey yine insana dönmektedir. Bu noktada insanı yetiştirme, eğitime ya da Erişirgil’in ve Ziya Gökalp’in ifadeleriyle talimli ve terbiyeli bireylere dönüştürme sürecinde genelde eğitime ve özelde de felsefeye ihtiyaç duyulduğu aşikârdır (Gökalp, 1964:10). Öte yandan çocuk yetiştirme konusunda düşünürler hayal gücü ya da imgelem yeteneğinin etkilerinden bahsetmektedirler. Örneğin bu düşünürlerden birisi olan Rousseau, çocuk yetiştirmede hayal gücüne neredeyse hiç yer verilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre çocukların görünen dünyanın gerçeklerinden uzaklaşarak hayallere dalmaları, sonrasında onarılmayacak sorunlara neden olacaktır. Hatta bu düşüncesini, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı adlı çalışmasında şöyle anlatıyor:“İşlenmeyen toprak kesinlikle boş durmaz, zehir üretir, ucubeler besler... Şu da söylenebilir: Ruhumuz, erdem onu terk ettiğinde kesinlikle aylak kalmaz. Hayaller, romanlar, şiirler üretir; kötülükleri besler” (Rousseau, 2009b:142-143).

Bu çerçevede, Emile adlı eseriyle çocuk yetiştirme konusunda geçmişten günümüze sıklıkla adından söz ettiren Rousseau, çocukların eğitiminde ilk eğitimi vermesi gereken kişi olarak anneleri görmektedir. Ona göre anneler, çocuğun doğasının bozulmaması, hatta bir başkasının çocuğun doğasına sınır çizmeden önce, çocuğunu duvarlarla kuşatmalıdır (Rousseau, 2009a:108). Aslında Rousseau’ya göre eğitim sınırları çizilmiş ve çocuğun hemen hemen her hareketi kontrol altına alınarak rastlantıya bırakılmaması gereken bir yapıdır. Çünkü çocuğun eğitimini rastlantıya bırakmak, özel mülkiyetle doğal iyisi bozulan bir toplumda, çocuğu da doğal iyiden uzaklaştırarak kendisine ve çevresine yabancı bir ötekiye dönüştürmek demektir. Bu noktada hayal gücü ya da imgelem ise çocuğun doğasını bozan, yaşadığı toplumdan uzaklaştırarak aynı zamanda kendine de yabancılaştıran bir etken olarak düşünülmektedir.

Rousseau'nun Emile adlı eserinde üzerinde durduğu bir başka konuda mürebbi-öğrenci ilişkisinin nasıl olması gerektiğine ilişkindir. Ona göre mürebbi olabildiğince genç olmalıdır, ayrıca öğrenci ve mürebbinin birbirlerine ayrılmaz bir bütün gibi bakmaları gerektiğini, hatta kaderlerinin aralarında her zaman ortak bir konu olması gerektiğini söylüyor. Çünkü ancak bu sayede birbirleri için değerli olabilirler (Rousseau, 2009a:130-134). Erişirgil'de bu noktada öğretmenlik mesleğini meslekler arasında en üste yerleştirmiş ve öğretmenin her durumda öğrencisine sadece doğruları anlatması gerektiğini ve aralarında güvene dayanan bir sevginin de olması gerektiğini belirtmektedir.

Tüm bunların yanı sıra Erişirgil makalesinde iyi bir mürebbinin amacının, çocukta var olan yetenek ve kabiliyetleri açığa çıkartmak olduğunu ve tüm bunlarında çocuğun ruhu, şuuru denilen şeyden başka bir şey olmadığını söylemektedir (Erişirgil, 1340a:64). Erişirgil makalesinin sonraki bölümünde bu konuda şunları söylemektedir: “Demek ki iyi bir mürebbinin ödevinde başarılı olabilmesi için çocuğun tüm maneviyatını iyice bilmesi onun nasıl açığa çıkacağı ve olgunlaşacağı konusuna hâkim olması gerekir. Örneğin, çocukta hafıza, akıl yürütme gibi yetenekler var değil mi? Mürebbi bu yetenekleri açığa çıkarır, belirli hedefe yönlendirir. Fakat bu yeteneklerin esasını, açığa çıkmasında izlediği genel kanunları bilmeli ki bu ödevinde başarılı olabilsin” (Erişirgil,1340a:63).

O halde Erişirgil'e göre iyi bir eğitmen, öncelikle eğittiği çocuğu tüm yönleriyle tanımalı, yetenek ve eksikliklerini iyi bilmeli; sonrasında da çocuğun zihni ve psikolojik özelliklerinden hareketle ona bir yol haritası çizebilmelidir. Bu yol haritasının temel taşı ise akıl yürütmeden, başka bir deyişle, çocukların düşünme ve sorgulama becerilerini yetenekleriyle örtüştürebilmekten geçmektedir. İşte bu noktada felsefenin eğitime yansımalarını görmekteyiz. Sorgulayan ve düşünen, aklını kullanan öğrenciler yetiştirmede de eğitmenlere büyük rol düşmektedir.

Terbiye Meselesi Felsefi Bir Mesele Midir?

Erişirgil için terbiye meselesi felsefeyle yakından ilişkilidir. Şöyle ki, tabiat dediğimiz tüm olaylar hakkında elde edeceğimiz bilgi, bize aynı zamanda insanlığın amacı hakkında da felsefi bir bilgi verecektir (Erişirgil,1340a:62-63). Erişirgil makalesinde sözlerine şöyle devam ediyor:

“... Hayatın amacı nedir? diye kendi kendimize soracağımız soruya felsefi bir yanıt verebilmek için elimizde şu bilginin olması gerekir: Öncelikle tabiat dediğimiz tüm şeylerin amacı nedir? Onları yönlendiren kanunların esası ne olabilir? İkinci olarak bu kanunları anlayan insan aklının kökeni nedir? Her tür yargılarımızın önemi ne olabilir? Bunlar hakkında bir fikrimiz olmalı ki ideal yaşam hakkında felsefi bir fikrimiz olabilsin. Çünkü ideal hayat, tabiat kanunlarının bilgisinin zıttı olarak düşünülemez. Tabiatın ruhundan tamamen ayrı ve daima yalanlanacak bir ideal hayat olamaz. Örneğin, desem ki ideal hayat, bir köşede rahat etmektir. Ondan dolayı genç zihinleri dinlenmeye ve rahata alıştıırırız. Oysa bunu tabiat daima yanlışlar. Çünkü genç zihinlerin bütün duyguları, arzuları, zihinleri rahatı ve dinlenmeyi arzu eder. Demek ki şu hareket ve faaliyet evreninde insanın hedefi dinlenmek olamaz. İşte insanlığın amacı, pozitif bilimlerden hareketle, bu konularda düşünmektir, felsefedir. Böyle düşünürlere de filozof denir (Erişirgil,1340a:61).

Erişirgil, tabiat üzerine düşünen, bu konuda bilgi sahibi olarak, açıklama getiren insanları filozof olarak tanımlamaktadır. Ancak eğitimcilerin de doğanın işleyişini anlayabilmesi ve genç zihinleri bu işleyişe uygun şekilde eğitebilmesi için felsefi bilgiye ve felsefenin eğitimine (terbiye-i felsefeye) ihtiyaçları vardır (Erişirgil,1340a:64).

Bu anlamda, eğitim-felsefe ilişkisi farklı açılardan değerlendirilebilme potansiyeline sahiptir, çünkü ne eğitim ne de felsefe kavramları üzerinde fikir birliğine varılabilmıştır. Felsefenin eğitime yansımadaki belirsizlik, felsefenin çok yönlülüğüne ve kavramsal muğlaklığına dayandırmak olanaklıdır. İçinde pek çok disiplini barındıran felsefe zamanla bağımsızlığını kazanmış ve kendi sınırlarını çizmiştir. Fakat felsefeyi kendisinden kopan disiplinlerden bağımsız düşünmek hala olanaklı değildir. Örneğin İlkçağ'da felsefeyi, fizik, astronomi vb. doğa bilimlerinden ayırt etmek imkânsızdır. Felsefe evrene bütüncül bir bakışa karşılık gelmekle birlikte, bunun yanı sıra, dönemin insanlarını hayrete düşüren tüm kozmos, felsefenin problemiğini ve sorgulama alanını oluşturmaktadır. Zamanla yani bilimsel devrimler olarak adlandırılan tarihsel süreçteki gelişmeler ışığında, artık bilimin iki önemli sınama aracı olan deney ve gözlem, var olanı sorgulamakta kullanılmasıyla birlikte fizik, astronomi gibi disiplinler kendi sınırlarını çizmiştir. Peki, bu süreç felsefeyi kısırlaştırmış mıdır? Elbette kısırlaştırmamış zamanla bu disiplinler felsefenin içinde alt disiplinler olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Örneğin bilim felsefesiyle fizik,

astronomi ya da matematiğin verileri felsefi analizlerden geçerek daha ayrıntılı bir şekilde incelenme olanağı bulmuştur. Felsefenin epistemoloji, ontoloji ya da etik ile olan birlikteliği hep var olagelmıştır, zamanla gelişen ve değişen dünya yeni değerler, yani yeni sorgulama alanları oluşturmuş ve bu alanlarla birlikte felsefenin içeriği tekrar genişlemeye, neredeyse her şeye dair sözü olan bir disipline dönüşmesine neden olmuştur. Hatta eğitim ve felsefe ilişkisinin de bu sürecin ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Tam da bu nokta da Erişirgil makalesinde şunları söylüyor:

“Şu sıkı benzerlik size felsefenin eğitime olan etkisini gösterir. Onun içindir ki en esaslı eğitim fikri sahipleri filozoflardır. Jean Jacques Rousseau gibi. Ancak esaslı sistem sahibi bir filozof doğrudan doğruya eğitim konusunda açıklamaları olmasa bile onun felsefesinden eğitim konusundaki düşüncelerine ulaşmak mümkündür. Nitekim esaslı bir eğitim düşüncesi sahibi de felsefi görüşe sahiptir. Bir zamanda bir memlekette mevcut okul ve müderrislerdeki terbiye yöntemini bana söyleyiniz. O zamanda o memlekette evren ve hayatın anlamı konusundaki düşünceleri ya da tereddütleri gerçeğe en yakın şekilde bende size anlatayım. Felsefi düşüncenin amacı, hedefimize yön vermektedir. Zaten felsefenin de amacı nedir? Ne için bir filozof tüm evren hakkında derin derin yıllarca düşünür, çabalar, çalışır? Bir amaç, bir ahlak kuralı bulmak için değil mi? Descartes’in ölmez bir sözü vardır: Ahlak ilmi diyor, felsefe ilminin en yüksek meyvesidir. Bu sözü her zaman için doğrudur. Eylemlerimizin yönünü ve amacını belirleyen felsefenin ulaştığı sonuçtur. Fakat öyle bir meyveyi bulmak yeterli değildir, bunu tanımak ve tattırmak gereklidir. Zaten bir hakikati bulmaktan öte onu yaymak daha tatlıdır. Bir filozofta sonuca vardığı zaman, isteyeceği şey bulduğu hakikatin içerdığı bilgileri yaymak olacaktır. Bunun aracı da terbiyedir” (Erişirgil,1340a:62).

Erişirgil’in yukarıdaki açıklamalarında görüleceği üzere, evren hakkındaki sorularımızın yanıtlarını bulmada bize yol gösteren ve sonunda hedefimize ulaşmamızda önemli bir araç olan felsefeyi, terbiye ya da eğitimden bağımsız düşünmek neredeyse imkansızdır. Çünkü sorularımızın yanıtlarını bulmamamızda bize yardımcı olarak veriler elde etmemizi sağlayan felsefi bilgiyi bulmak yeterli değildir, aynı zamanda bu bilgiyi görünür kılmak ve yaymak gerekmektedir ki, tüm bunları da eğitimden bağımsız yapamayız. Erişirgil makalesinde felsefeyle eğitim arasındaki ilişkiye dair verdiği bir başka örnek ise şöyledir:

... Mualim ve mürebbi hizmet ettiği amacı tamamıyla anlayabilmesi için felsefi bilgiye muhtaçtır. Bundan dolayı eğitim felsefeye sıkı şekilde bağlıdır. Eğitim ve felsefe arasındaki ilişki bu kadar değildir. Nasıl ki eğitimin amacı bir felsefe sorunu ise aracının doğru olarak seçmekte de eğitim ve felsefi bilgiye muhtaçtır (Erişirgil, 1340a:63).

Sonuç

Çağlar boyunca felsefe ve eğitim arasındaki sıkı ilişki düşünürlerin dikkatini çekmiştir. Doğrudan olmazsa bile dolaylı olarak pek çok düşünürün eserinde eğitime ilişkin açıklamalar vardır. Bu noktada önemli olan ise, felsefenin eğitim içinde kendine yol çizmesi ve yaygınlaşmasıdır. Erişirgil'in 1924 yılında kaleme aldığı, "Terbiye ve Felsefe" adlı makalesini, bu amaçtan hareketle kısaca yazmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Erişirgil öncelikle tüm meslekler arasında en üstün ve kıymetli mesleğin öğretmenlik olduğunu söylemektedir. Bu düşüncesini ise öğretmenlik mesleğinin yetiştirilmesi hedeflenenin gelecek kuşaklara irade sahibi varlıklar olarak diğer canlılardan üstün olduklarını ve akıl yürütme, mantık ve pozitif bilimlerin insan yaşamına yön vermesindeki öneminden kısaca bahsederek, tüm disiplinlerin sentezi olarak gördüğü felsefenin yol gösterici özelliği üzerinde durmaktadır. Erişirgil'in söz konusu açıklamaları günümüzde de eğitim ve felsefe arasındaki sıkı ilişkide kilit noktasıdır. Nasıl ki eğitim sistemiyle öğrencilere verilmesi hedeflenen bir takım değerler varsa, işte bu değerlerin belirlenmesinde, hatta bu değerlerin içeriğinin sorgulamasında felsefeyi eğitimden ayıramayız. Öte yandan felsefi bilginin yayılmasında da eğitimin yöntemlerinden yararlanılmaktadır.

Kısacası yetiştirilmesi hedeflenen öğrencilere öncelikle belli değerleri alışkanlık düzeyinde aktarmayı hedefleyen eğitim çalışmalarıyla, öte yandan çocukların yeteneklerini geliştirmek ve yine istenilen doğrultuda da dönüştürmek amacıyla yapılan tüm sistematik çalışmaların ebettteki bir ucu "bilgiyi sevmek" olarak çevrilen philosophia'dan (felsefeden) kopuk olamaz. Erişirgil özellikle de şunu da belirtmektedir ki, tüm felsefe ile uğraşan düşünürlerin yazılarında doğrudan eğitimle ilgili kitaplar, makaleler aramak boşuna bir çabadır. Eğitim her şeyin içindedir. Örneğin ona göre Rousseau, doğrudan doğruya eğitimle ilgili görüşleri olmasa da dolaylı olarak

yazılarında eğitim hakkında sonuç çıkartılabilir. Gerçekten de bugün eğitim felsefesi alanında yapılan çalışma ve açıklamalara baktığımızda çoğunlukla felsefeci kimliğine sahip olan bireylerin eğitim konusundaki görüşlerini görüyoruz. Önce felsefenin bütünleştirici ya da diğer disiplinler arasındaki sentezci yapısından hareketle eğitimin kavramları, problemleri, sorunları üzerinde felsefi bakış olarak adlandırdığımız, sorgulama, irdeleme, derinlemesine inceleme, anlama, açıklama ve sonunda da adlandırma süreciyle çevrilen bir yapının içinde buluyoruz. Günümüzde de eğitim kavramı ve eğitimi oluşturan belki de saymakla bitiremeyeceğimiz yapı taşlarına problematik bir şekilde bakmadığımız sürece, hatta yaşadığımız toplumun değerler sistemi üzerinde yapı-söküm yapamadığımızda, var olan problemlerimizin artarak devam edeceği açıktır. Bundan dolayı da felsefeyi sadece eğitim değil, tüm disiplinlerin bir tür dayanağı, yaşamımızın kılavuzu konumuna getirmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Alkan, C. (1983). *Eğitim felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Aristoteles. (1997a). *Nikomakhos etik* (S. Babür, Çev.). Ankara: Ayraç.
- Aristoteles. (2006b). *Politika* (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi.
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi: kavram çözümlemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Büyükdüvenci, S. (2001). *Eğitim felsefesine giriş*. Ankara: Siyasal.
- Cevizci, A. (2003). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Durmaz, N. (2012). *Mehmet Emin Erişirgil'in hayatı ve felsefesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erişirgil, M. E. (1340a). Terbiye ve felsefe. *İlk Terbiye ve Tedrisat Mecmuası*, 60-64.
- Erişirgil, M. E. (2010b). *Bildiklerim* (Yay. Haz. M. B. Varlık) Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.
- Gökalp, Z. (1964). *Milli terbiye ve maarif meselesi*. Ankara: Ankara.
- Gultek, G. L. (1997). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar* (Çev. N. Kale) Ankara: Pegem.

- Kafadar, O. (1994). Türk eğitim sisteminde pragmatik yaklaşımlar ve mehmet emin erişirgil. *I. Eğitim Felsefesi Kongresi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Küyel, M. T. (1976). *Türkiye'de Cumhuriyet döneminde felsefe eylemi*. Ankara.
- Özlem, D. (2010). *Etik, ahlak felsefesi*. İstanbul: Say.
- Phenix, P. H. (1962). *Philosophia of education*. NewYork: John Wiley & Sans.
- Platon. (2002). *Devlet* (Çev. H. Demirhan). İstanbul: Sosyal.
- Rousseau, J. J. (2009a). *Emile* (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Say.
- Rousseau, J. J. (2009b). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı* (Çev. R. N. İleri). İstanbul: Say.
- Soykan, Ö. N. (1996). Eğip bükmeyen bir eğitim nasıl olanaklıdır? *Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi*. Van: Yüzüncü Yıl Basımevi.
- Sönmez, V. (1998). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı.
- Şen, B. (2006). Mehmet Emin Erişirgil ve Türk toplumunun değişimi üzerine düşünceler. *Sosyoloji Dergisi*, 3(12), 131-150.
- Zeller, E. (2008). *Grekl felsefe tarihi* (Çev. A. Aydoğan). İstanbul: Say.